

RÜYALAR VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

*Ahmet Yüksel**

ÖZ

Rüyalar, Osmanlı toplumunda her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Bu çalışma, 18. asrın ortalarından itibaren rüya sahipleri ile imparatorluk yönetimi arasında nasıl bir etkileşimin olduğunu arşiv kayıtları ışığında ortaya koyabilmeyi amaçlamıştır. Bu noktada şu sorulara cevaplar üretilmeye çalışılmıştır: Rüyaların içeriği nedir? Dinî temaya sahip olduğu yahut ilahî mesaj taşıdığı iddia edilen rüyalar, hangi çevrelere mensup şahıslarca görülmüştür? İşaret edilen tarzda bir rüya gördüğünü iddia edenler kendileri için imparatorluk hazinesinden bir talepte bulunmuşlar mıdır? Şayet bulunmuşlarsa talepleri karşılanmış mıdır?

Bu cevap üretim işlemi esnasında, ayrıca rüyaların imparatorluk yönetimi nezdinde uyandırdıkları yahut uyandıramadıkları ilginin sultanlar veya dönemlere göre nasıl bir farklılaşma geçirdiğine de temas edilmiştir. Bu sayede bazı önemli ve ilginç bilgilere ulaşıldığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rüya, Osmanlı İmparatorluğu, Toplum, Hediye, Sultan.

DREAMS AND THE OTTOMANS EMPIRE

ABSTRACT

Dreams have always had an important place in the Ottoman society. This study aims to be able to put forward in the light of archival records what interaction exists between the dreamers and the government of empire in the mid-18th century. At this point, answers to these questions are tried to be answered: What are the contents of dreams? What kind of environment did those belong to, whose dreams were alleged to be alleged to have a religious theme or to carry a divine message? Did the subjects, who claimed to have dreamt in the pointed way, want something for themselves from the empire treasury? If they did, were their wishes provided?

During this answer production process, what kind of differentiation did the wonder, which they woke or did not in the government of empire, go through according to sultans or the periods, is mentioned. Thanks to this, some important and interesting information is thought to be achieved.

Key Words: Dream, the Ottoman Empire, Society, Gift, Sultan.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ahmetarih@hotmail.com

GİRİŞ

Antik halklardan modern toplumlara kadar hemen her kültürde rüyalar, etkili bir “meşrulaştırma” aracı olarak kayda değer bir ağırlık taşımıştır. Gerek Mısır ve Roma gibi antik medeniyetlerde gerekse Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet gibi yaygın dinlerde rüyaların o işlevine ilişkin pek çok örnek mevcuttur (Çetin, 2012: 44).

Osmanlı toplumunda da rüyalara özel bir önem atfedildiğini kuruluş yıllarından itibaren gözlemek mümkündür. Çünkü rüyaların daha ziyade öte âlemden, Allah tarafından gösterildiği ve bununla ilintili olarak ilahî bir mesaj olduğu tasavvur edilmiştir. Zaten imparatorluğun kuruluşu veya Osmanlı saltanatının egemenliği de çeşitli rüyalarla desteklenmektedir. “Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya” veya “Ocaktan Çıkan Pınar Motifli Rüya” onlar arasında en çok bilinenleridir. Türk-İslam devlet geleneğinde ilk örneklerine tesadüf edilen bu rüyaların içeriklerine, Osmanlı kronik yazarları tarafından birtakım ilaveler yapılmış ve yeni motifler eklenmiştir (Âşıkpaşaoğlu, 1985: 16). İmparatorluğun yükselişe geçişi ve sonrası için de benzer istikamette ve birer müjde şeklinde gelişen rüyalara ilişkin çeşitli anlatılarla karşılaşmak mümkündür. Mesela, Fatih Sultan Mehmed’in Uzun Hasan ile savaşmak için sefere çıktığı sıralarda garip bir rüya gördüğü anlatılır. Güya Padişah, Uzun Hasan ile bir meydanda güreşe tutuşuyor ve onu yeniyordu. Rüyasını anlattığı âlimlerden birisi bunu Padişahın büyük zaferinin habercisi olarak yorumluyor ve malum öyle de oluyordu (Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, 1995: 282).

Osmanlı kroniklerinde, Kanuni Sultan Süleyman’ın rüyasında gördüğü Hz. Muhammed’den “Belgrat, Rodos ve

Bağdat kalelerini fethetmesi; sonra da kendi şehrini imar etmesi” yönünde bir emir aldığından ve o doğrultuda Haremeyn’i imar ve ıslah ettiğinden bahsedilir (Yıldırım-Öztürkçü, 2012: 233-237).

Genç Osman’ın, hacca gidip gitmeme noktasında tereddüt yaşadığı esnada rüyasında Hz. Muhammed’i gördüğü ve o rüyanın, akıbetinin habercisi olduğu Osmanlıların ilk vakanüvisi Naîmâ tarafından uzun uzadıya anlatılmıştır (Naîmâ Mustafa Efendi, 1281: 211-212). IV. Murad’ın 1638 Bağdat Seferi sırasında kendisine düzenlenen bir suikasttan kurtuluşunun altında yine bir rüya öyküsü vardır (Topbaş, 1999: 283). 17. asırda ilgi uyandıran Osmanlılara ait bir diğer rüya anlatısı ise Evliya Çelebi’ye ve onun seyyah olmasına ilişkindir. Nitekim o asırda hayat bulan seyahatnamesi bir rüyayla başlamaktadır (Evliyâ Çelebi, 2011: 11-13).

Özetle, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu ve yükselişi aşamasında, rüyalar; saray ve çevresinde genellikle ilahî mesajlar içeren ve gerçekliğine inanılmış bir nitelik arz etmektedir. Bu nitelik, Sultanlara ait rüya anlatılarıyla birlikte Osmanlı kroniklerinde işlenmiştir. O eserler vasıtasıyla yahut kulaktan kulağa, durumdan; yani Sultanlar ile rüyalar arasındaki sıkı ve sıcak ilişkiden bir şekilde haberdar olan kimseler imparatorluğun sonuna kadar çeşitli süslemelerle birlikte rüyaları bir kazanç kapısına dönüştürme gayretinde olmuşlardır. İşte bu araştırmanın gayesi, o dönüşümü 18. asırdan itibaren ve bazı canlı örneklerle birlikte aktarmak, ayrıca Osmanlı tarihinde rüyaların iteklemesiyle yahut iteklenen rüyaların tesiriyle birbiri ardına yaşanan ilginçliklere ilişkin bir kesit sunabilmektir.

1. Rüya Görenler

İncelenen vesikaların tanıklığında, gördüğünü iddia ettiği rüyayı imparatorluk yöneticileriyle paylaşanlar arasında ilk sıra dinî ve tasavvufî çevrelere mensup kimselere aittir. Şer'î hükümlerin devlet ve toplum yaşantısını ağırlıklı olarak biçimlendirdiği bir coğrafya için bu elbette beklenen bir gelişmedir. Rüya gördüğü iddiasıyla Saray yahut Babî'î'nin kapısını çalan söz konusu çevrelere mensup şahıs ya da gruplar arasında Seyyid ve Şerifler (bkz. Kılıç, 2005) ağırlıktadır. Hz. Muhammed'in soyundan gelenler toplum ve devlet nezdinde daima müstesna bir yere sahip olmuşlar, bu zümre mensupları ayrıcalıklı statülerini rüyalar özelinde de sürdürme gayretinde bulunmuşlardır.

Seyyid ve Şerifler'den sonra rüya görenler listesinin ikinci sırasını tarikatlara mensup şeyh, molla ve derviş unvanı taşıyan kimseler işgal eder. Bilindiği üzere tarih boyunca tarikat liderleri ile devlet adamları arasındaki münasebetler dostluk, düşmanlık yahut çıkar ilişkisine dayalı olarak, üç biçimde gelişmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu için de geçerliliğini muhafaza etmiştir (bkz. Gündüz, 1989). Hatta imparatorluk harcı, tarikatlar ve onların tekkeleriyle yoğrulmuştur denilebilir. Dolayısıyla bu tarihî arka plan sayesinde, devlet ile tarikatlar arasında rüya zemininde gerçekleşen etkileşimi anlamlandırmak kolaylaşabilir. Ayrıca ve bilhassa incelenen dönem itibarıyla, Sünnî tarikatların devlet nezdinde daha muteber bir mevkie olmaları; mensuplarını, gördükleri rüyaları imparatorluk ricali ile paylaşmaya ve o paylaşım münasebetiyle hazineden bir şeyler koparmaya teşvik edici bir hususiyet olmuştur. Nitekim şeyh, derviş ve molla unvanı taşıyan rüya sahipleri çoğunlukla Sünnî tarikatlara mensup kimselerdir. Ayrıca hac farızasını yerine getirmenin sağladığı unvan

sayesinde ismi sufi çevrelere bir adım daha yaklaşan kimseler de rüya görmek ve gördüğü rüyayı kendisine ihsanda bulunma imkânına sahip bir devlet adamıyla paylaşmak noktasında diğerlerinden pek geri kalmamıştır.

Rüya görenler arasında terfi yahut ek kazanç elde etmek gibi kişisel bir menfaat sağlama arzusu taşıyan devlet memurları da vardır. Gerçi resmî kimlikleri; diğer gruplar gibi rüyaları münasebetiyle sevindirilmeleri için beklentilerini açıkça ortaya koymak noktasında onları biraz engellemiş gibidir. Ana teması rüya olan bir arzuhalle imparatorluk eşliğini aşındıranlar arasında herhangi bir dinî, idarî yahut askerî unvan taşımayan, bu nedenle rüyasında kendisine iletilen müjde vesilesiyle sevindirilme noktasında diğerleri kadar şanslı olmayan sıradan tebaa da, bahsedilen bütün olumsuzluklara rağmen rüya listesinde kendisine yer bulmuştur. Son olarak, Osmanlıların hükmünün geçmediği topraklarda yaşayan farklı dinî ve etnik kimliğe sahip şahısların da rüya ekseninde imparatorluk gündemini meşgul ettiklerine ilişkin bilgiler vardır. Çalışmanın ilerleyen safhalarında paylaşılacak örnek vesikalarla rüya sahipleri hakkındaki bu yüzeysel anlatıya canlılık kazandırılacaktır.

2. Rüya Görülenler ve Beklenti

Görüldüğü iddiasıyla imparatorluk merkezinde yahut yerel birimlerde bulunan yöneticilere aksettirilen rüyalar, tahmin edilmesi güç olmayacağı üzere, ağırlıklı olarak dinî bir içeriğe sahiptirler. Allah'tan yahut ağırlık Hz. Muhammed'de olmak üzere peygamberlerinden alınan kutsal bir mesaj yahut sevindirici bir haber rüyaların ana temasıdır. Ayrıca Mekke ve Medine şehirleriyle veya daha özelde Kâbe gibi mekânlarla dinî temaya daha görsel ve kutsî bir hava katılmıştır. Bir örnek olmak üzere, 1895 yılına ait bir vesikada; Hacı

Ali ismindeki şahsın rüyasında Kâbe'yi gördüğünden bahsedilmektedir. (BOA, Y.PRK.AZJ, 31/57; 29 Zilhicce 1312; 23 Haziran 1895).

Dikkat çekilen ilahî mesajın veya müjdenin muhatabı ise çok defa, rüya sahibine en iyi dünyevî lütfü sağlaması muhtemel olan Osmanlı Padişahı'dır. Müjde içeren ilahî iletilerse, çoğunlukla Sultana cennet veya zafer kapılarının açıldığına yahut kendisinin ve imparatorluğunun ömrünün uzatıldığına ilişkindir. 1739 senesine ve Şerife Ayşe Hatun'a ait rüya tam da bahsedilen türdendir. Çünkü Ayşe Hatun, rüyasında önce I. Mahmud'un "vadesinin buyrulduğunu", ancak sonra, Allah tarafından sevindirildiğini gördüğünü ifade etmektedir. Bu müjde için elbette Sultan'dan bir istekte de bulunacaktı: Hasta ve yardıma muhtaç olduğu vurgusuyla, kendisine bir ev parası bahşedilmesini istedi. Ayrıca isteğine nail olursa, sahip olacağı o evde çocuklara ilim talim ettireceğini ve kalan ömrünü I. Mahmud'un saltanat ve devletinin devamı için dua etmekle geçireceğini, arzuhalinin sonuna iliştiirmeyi unutmamıştı (BOA, C.DH, 142/7081; 4 Cemaziyülâhır 1152/9 Ağustos 1739).

Konyalı Hacı Osman Efendi (BOA, Y.PRK.AZJ, 1/91; 29 Zilhicce 1294/4 Ocak 1878) ile Harputlu Ali Rıza (BOA, Y.PRK.AZJ, 12/63; 22 Rebiyülevvel 1305/8 Aralık 1887) örneklerinde yaşandığı gibi, dinî derinlikten ziyade, doğrudan padişahın görüldüğü vurgusu ön plana çıkan rüya örneklemeleri de vardır. Öte yandan, kutsal mesajlar taşıyan rüyaların içeriği ne olursa olsun, bunlar genellikle Padişah yahut onun imparatorluğu ile bir şekilde ilişkilendirilmişlerdi. Mesela 1878 yılına ait bir kayda göre, Maden Hanedanı'ndan Seyyid Süleyman Faik'in rüyasında, Hz. Muhammed bir meselenin halli için

Osmanlı Sarayı'na (*Mabeyn'e*) kadar geliyor ve oradakilere Padişah'a itaat etmeleri gerektiği konusunda bir nasihatte bulunuyordu (BOA, Y.PRK.AZJ, 2/57; 29 Zilhicce 1295/24 Aralık 1878). Benzer temaya sahip ve oldukça ilginçlik arz eden rüyalardan bir diğeri de Babiâli duacılarından¹ olduğu anlaşılan Şeyh Mir Mehmed Emin'e aittir. O, "görülen hayırlı rüyadır" başlığıyla kaleme aldığı ve Sultan'a takdim etmesi için 1847 senesinde Sadrazam'a sunduğu rüyasını şu şekilde anlatmıştır:

"Sultan Abdülmecid'in Rumeli² tarafına hareket etmesinden evvel haneme bir adam geldi. Dua etmem için Padişah tarafından çağrıldığımı söyledi ve beni saraya götürdü. Saray'da bir büyük oda açtı. Kibleye karşı bir seccade serdi. İki rekât namaz kıldıktan sonra Padişahımıza dua etmemi, bulunduğumuz odanın duaların kabul edileceği bir yer olduğunu söyledi. Sonra yanımdan ayrıldı ve odanın kapısı kapatıldı. Ben, iki rekât namaz kıldım, okuyacağımı okudum. Ardından el açıp duaya başladım. Dua ederken bana bir ağlamak geldi. Padişah efendimiz benim gibi birisinden dua ister diyerek feryat etmeye başladım. Yâ Rab! Peygamberimizin yüzü hürmetine Padişahımızı hayırlı muratlarına nail eyle diyerek secdeye varıp feryat ediyorum. O

¹ *Duacı* ya da *Duâgû*, Osmanlılarda saray, merkez ve esnaf teşkilatlarında dua ile ilgili görevleri yerine getirenler için kullanılan resmî bir unvan niteliği kazanmıştır. Bu görevliler günlük mesainin başlaması sırasında, belirli merasim ve şenliklerde duruma ve zamana uygun dualar okurlardı. Merasimle icra edilen duaların yanında, zamanla devletin bekası için hayır temennisinde bulunanlara ücret karşılığı sembolik bir görev verilmesi şeklinde ortaya çıkmış ve bu amaçla ayrılan tahsisat "duâgûluk ciheti" olarak adlandırılmıştır (İpşirli, 1994: 541-542).

² Sultan Abdülmecid, halkın ihtiyaçlarını yerinde görmek ve şikâyetlerini dinlemek maksadıyla 1846 yılında Rumeli'ne bir seyahat gerçekleştirmişti (Mercan, 2009: 81-100).

esnada birisinin “Allah duamızı kabul eyledi. Ağlama artık. Sen dua et, ben âmin derim” dediğini duydum. Bir de baktım ki o ses Padişahımızdır, sağ tarafımda duruyor ve benim gibi ağlıyor. Sonra sağ elimden tuttu. Birlikte odadan dışarı çıktık. Divanhane (geniş salon) yukarısında bir büyük köprü resmi vardı. Padişahımız, o köprüyü kimin yaptığını sordu. “Efendim Boşnak Sokullu Mehmed Paşa yapmıştır” diye cevap verince “rahmetli güzel hayrat yapmıştır” dedi. O esnada rüyadan uyandım.”

Rüyasını bu şekilde aktardıktan ve padişah için uzun, bereketli bir ömür temennisinde bulduktan sonra Mir Mehmed Emin, bu çalışmanın da güzergâhını tayin eden “rüya ve beklenti” safhasına geçiş yapar. Bu geçişi oldukça süslü, hatta baş döndürücü kelimelerle sağlar. İlk olarak, kendisinin 40 yıldır devletin duacısı olduğuna vurgu yapar. Kendi deyimiyle, Padişah’a karşı beslediği muhabbeti öz evladına beslemez. Çünkü onu kalbinin derinliklerinde taşır ve her gördüğünde son derece büyük bir sevinç duyar. Kendisinde Padişah’a karşı Allah tarafından bahşedilmiş derin bir muhabbet vardır ki zaten öyle bir rüya görmesini o muhabbetin bir eseri olarak kabul eder. Allah tarafından kendisine Abdülmecid’in öyle yüce bir mertebeye erişmesini sağlayacak ne bildirildiyse o da Padişah’a iletmiştir. Hatta bu iletişim Padişah’ın eşini dostunu memnun etmişken bazı çevrelerin dargınlığına sebebiyet vermiştir. Mir Mehmed Emin nihayet övgü faslına bir son verir ve gördüğü rüyanın karşılığında Padişah’tan bir beklentisinin olduğunu sezdirmeye başlar. Nitekim kendisi borçları nedeniyle büyük bir ıstırap içerisine düşmüştür. Öyle ki bazı kimselerin “böyle borçlanmışsınız, ancak Sadrazam hazretlerinin duacısısınız, elbette o sizleri kurtarır”

şeklindeki sözlü sataşmalarına maruz kalır, üstelik onlara cevap verebilmesini sağlayacak bir kelime bulamaz. Gerçi Padişah’ın kendisi hakkında “*bizim murabıttır*”³ demesi son derece gururunu okşamıştır, ancak bu daha önce kendisine ihsan olunan maaşla geçim sıkıntısına düşmesine engel olmamıştır. Bu nedenle maaşında bir iyileştirme yapılmasına şiddetle ihtiyaç duymaktadır. İhtiyacı karşılanırsa devlet için bir masrafa daha girmekten çekinmeyecek, mevlit okutacaktır. Mehmed Emin son olarak, çoluk çocuğuyla beş vakit, ayrıca gece gündüz dua etmekte kusuru olmadığına vurgu yaptıktan sonra “*efendim çok duacımız vardır, ancak benden çok dua eden yoktur*” gibi mesleğiyle hiç örtüşmeyen son derece iddialı, ama bir o kadar da anlamsız bir söz eder. Bu şekilde ve istemeden de olsa esas maksadının “*hayırlı bir rüya*” aktarmaktan ziyade, maddî bir kazanç elde etmek olduğunu ayan beyan gözler önüne serer (BOA, A. MKT, 104/137; 29 Zilhicce 1263/8 Kasım 1847).

Rüyalarda kendilerine nakledildiğini iddia ettikleri kutsal mesaj yahut müjdeli haberleri “birer emanet” olarak kabul edip, çok uzak diyarlardan İstanbul’un yolunu tutanların varlığına yukarıda dikkat çekilmişti. Fas ülkesinden 30 günlük uzaklıkta bulunan Ferah vadisi adlı mahalde yaşadığını belirten Şerif Hürmetullah onlardan birisidir. Kendi ifadesiyle, “Garp fatihlerinden merhum Molla İdris evladındandır.” 1815 senesinde hac farızasını yerine getirdikten ve Kudüs ile Hz. İbrahim’in makamını⁴ ziyaret

³ İbadete bağlı kimse anlamına gelip, ayrıca Fas’ta şeyler ve dervişler için kullanılan bir unvandır (Devellioğlu, 2003: 684).

⁴ Kâbe’nin yapımı sırasında, binanın yükselmesi üzerine Hz. İbrahim taşları kaldıramaz olmuş ve bir taşın üstüne çıkmıştı. İşte bu taşa “Makam-ı İbrahim” adı verilmişti. Hz. İbrahim, duvarın bir

ettikten sonra rüyalar âleminde gördüğü Hz. Muhammed'den şu emir ve müjdeleri aldığını iddia etmiştir:

“...mübarek lisanıyla bana emir ve müjde vermiştir ki; İstanbul'a git! Sultan Mahmud'u müjdele! Allah onun mülkünü doğudan batıya genişletmeyi; Arap, Acem, Tunus ve Cezayir ile keferenin bütün topraklarını fethetmeyi ona ihsan eylemiştir. Hiç keder etmesin ve mahzun olmasın..!”

Şerif Hürmetullah, Peygamberin bu tebliğini iletmek için “*İnnallâhe yemurukum en tueddül emânâti ilâ ehlihâ*”⁵ ayeti doğrultusunda İstanbul'a geldiğini, vazifesini tamamlar tamamlamaz tekrar vatanına dönüp II. Mahmud'un zafere koşması için dua edeceğini belirtmiştir. Galiba o kadar yolu kat etmiş olması münasebetiyle Sultan'ın kendisini eli boş göndermeyeceğini düşündüğünden herhangi bir hediye yahut para talebinde bulunmamış, sadece varlığından ve durumundan haberdar olduğu zaman uygun bir gemi ile Fas'a iade edilmesi noktasında II. Mahmud'un lütuf ve ihsanına sığınmıştır (BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 244/13734; 29 Zilhicce 1230/2 Kasım 1815). Şerif Hürmetullah'ın o gün itibariyle zaten Osmanlı egemenliğinde olan Tunus ve Cezayir gibi ülkelerin II. Mahmud tarafından fethedileceğinin, kendisine Peygamber tarafından müjdelendiğini ifade etmiş olması ilginçtir. Galiba, kendisi farkında olmadan, rüyaların birer menfaat sağlama vasıtasına dönüştürülmeleri aşamasında başvuru abartma eyleminin sadece manevi unsurlarla sınırlı kalmadığını ortaya koymak istemiştir.

tarafı bitince diğer tarafa geçiyor ve üstüne çıktığı taşı da oraya naklediyordu. Kâbe'nin duvarları bitince, taşın nakli sona ermiş oluyordu. Sonra bu taş uzun süre Kâbe duvarına bitişik kalmıştı. (Afif Abdu'l-fettah Tabbara, 1981: 568).

⁵ Nisâ Suresi, 58. Ayet: “Muhakkak ki Allah, emanetleri sahibine teslim etmenizi emreder.”

İmparatorluğun hüküm sahası dışında kalan topraklardan İstanbul istikametinde gelişen bir yolculuğu teşvik eden ve dinî içeriğe sahip olan ilginç bir rüya örnekleme daha vardır. 1902 senesinde Mehmed Fatih b. Gılman Kerimov tarafından kaleme alınıp, İstanbul Fatih Medresesi hocalarından İsmail Hakkı Efendi'ye gönderilen bir mektup sayesinde rüyanın içeriği ve sahibi hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmuştur. Buna göre, rüya sahibi Mir Alâeddin b. Mehmed Emin Efendi adında birisidir. Kendisi Rusya'nın Saratov kentinde ikamet eden itibar sahibi bir tüccardır. Dindarlığı, fazileti ve takvasıyla tanınmıştır. Dinî tefekkür ve ulvî mülâhazalar konusunda birçok acayip rüyalar görmüştür. Bu rüyalarında nice kereler gördüğü Hz. Muhammed ve ashâb-ı kirâmın kendisine bazı emir ve işaretleri olmuştur. Bunun üzerine, Mir Alâeddin rüyasında şahsına verildiğine inandığı vazifeyi ifa etmek amacıyla ve zaten kendisinde mevcut olan tabii ve fitrî yetenek sayesinde gerek şer'î gerekse nizamî birçok acayip mütalaalar kaleme almıştır. Şer'î lafız ve manaların her birinde birbirine zıt olmayan birçok ulvî sırrın mevcut olduğunu üstatsız ve talimsiz olarak idrak ve keşfetmiştir. Rüyalarla desteklediği bu becerisini Arapça olarak oranın muteber ulemasından bazısına anlatmış, ancak hepsi o sırrın hakikati hakkında fikir beyan etmekten aciz kalmıştır. Bu nedenle meseleyi bir kez de Şeyhülislamın emriyle toplanacak bir büyük ulema meclisi huzurunda layıkıyla muhakeme etmesi kendisine tavsiye edildiğinden, vazifesini tam manasıyla ifa etmek maksadıyla Mir Alâeddin Efendi İstanbul'un yolunu tutmuştur. Son derece fazilet sahibi birisi olarak tanınan, önceleri Mahmudiye Kazası'nda azalık etmiş olan ve o gün itibariyle Novgorod şehrinde imamlık ve hocalık yapan ulemeden Halil Efendi de kendisine eşlik etmiştir. Bu satırların sahibi olan Mehmed Fatih b.

Gilman Kerimov'un, İsmail Hakkı Efendi'den isteği Mir Alâeddin'e kılavuzluk etmesidir. Bu doğrultuda meselenin uygun bir şekilde Şeyhülislamlığa arz edilerek, gerektiği biçimde ele alınması noktasında elinden gelen yardım ve kolaylığı sağlaması kendisinden sahip olduğu din, diyanet ve fazilet adına rica edilmiştir. Bu meselenin ülke, devlet ve siyasetin durumuyla hiçbir şekilde bağlantısının olmadığına, maksadın; son derece mühim ve nadiren yaşandığına dikkat çekilen bir hususun tam manasıyla ve fetvalarla izah edilmesinden ibaret olduğuna vurgu yapılmıştır (BOA, Y.PRK.MŞ, 7/58; 27 Zilhicce 1319/6 Nisan 1902). Rüya ekseninde gelişen hadise bu şekildedir, ancak nasıl neticelendiğine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

İlahî mesaj veya müjde içerikli rüya sahipleri arasında imparatorluğun idarî kadrolarında görevli memurlar da vardır. Onlardan birisi Mendelli Reji Memuru Hacı Mehmed Said'dir. II. Abdülhamid'e takdim edilmesi arzusuyla Saray Başkâtipliği'ne naklettiği rüyasında, kendisine öte âlemden bazı mesajlar iletildiğini iddia etmiştir. Öyle ki, rüyasında Cuma salası okunurken ve cemaat toplanmış abdest alırken yanına gelen birisi gizlice kendisine “ahir zamana sekiz saat kalmıştır, Padişaha haber ver!” demiştir. Akabinde bir başka zatın omuzu üzerinde duran yuvarlak büyük bir ayna ile onun çemberindeki küçük yuvarlak aynaların padişaha takdim edildiğini gördüğü esnada uyanmıştır (BOA, Y.MTV, 105/31; 7 Eylül 1310/19 Eylül 1894).

Resmî kanattan gelen, ancak şimdiye kadar nakledilenler gibi dinî bir mesaj taşımayan bir diğer rüya anlatısı Kastamonu Vali Muavini Mehmed Galib Bey'e aittir. Kendisi “Şevketli

padişahımıza Allah'tan hayır temennisiyle, 24 Ocak Çarşamba gecesi gördüğüm bir rüyanın arzına manevi mecburiyet hissediyorum” demiş ve o mecburiyeti yerine getirmiştir. Kendi ifadesiyle, rüyası; II. Abdülhamid'in başındaki fesin hizmetkârları tarafından bir miktar yukarı kaldırılmasından ve o esnada fesin altından çıkan ay ışığının her tarafa ışık saçmasından ibarettir. Üstelik aynı gece zevcesi Makbule tarafından da pek çok bakımdan benzerlik arz eden bir rüyanın görülmüş olduğunu, bu durumun kendisinde büyük bir hayret uyandırdığını ifade etmiştir (BOA, Y.EE, 57/19; 13 Şevval 1318/3 Şubat 1901).

Daha önce dikkat çekildiği üzere, muhtemelen bir ters tepkime ile karşılaşılmaktan korkulduğu için memurlar rüyalarını sadece aktarmışlar, herhangi bir beklenti dile getirmemişlerdir. Ancak o yönde beslenen korkuları, tarikat şeyhleri ile yahut dinî kimliğiyle ön plana çıkan diğer kimselerle rüya zemininde işbirliğine giderek aşma gayreti gösteren memurlar da olmuştur. Terfî işlemlerinin hızlandırılmasını arzu eden Musul Nizamiye Kumandanı'nın öyle bir gayret içerisinde olduğunu, Nakşibendî şeyhlerinden Resul Efendi'nin ilahî ve müjde dolu mesajlar aldığı iddia ettiği rüyasını aktarırken hissetmemek mümkün değildir. Şeyh-Kumandan işbirliği neticesinde hayat bulduğu bariz ortada olan rüyanın imparatorluğun resmî kayıtlarına yansımaları ise 90 yaşını geçkin olduğunu belirten Şeyh Resul'ün 14 Şubat'ta II. Abdülhamid'e takdim ettiği şu yazı sayesinde mümkün olmuştur:

“Saltanat tahtına çıktığınız günden beri her gece sabaha karşı ömrünüzün uzun olması, ayrıca her türlü kaza ve beladan korunmanız için dua ederim. Kurban Bayramı'nın ilk gecesi de bir tenhada Padişahım için dua ettikten sonra

uyudum. Rüyamda bir zât geldi. Kalk seni istiyorlar dedi. Beni Nebî Yunus hazretlerine götürdü. Türbesinin içi nurla dolmuştu. Girmeye cesaret edemedim. Sonra “içeri gel Şeyh Resul” diye bir ses işittim. O ses Hz. Yunus’a aitmiş. Hemen içeri girdim. Ayağına kapandım. Divanında durdum. Sonra bana ne söylersem Abdülhamid oğlumuza yaz dedi ve şunları sıraladı: Etmekte olduğu ibadet, her sene burada okuttuğu mevlit ve fukaraya dağıttığı yiyecek Allah katında makbulüdür. Nereye asker sevk ederse muzaffer olacaktır. Ayağı düşmanlarının boynundadır. Muhafızı daima ben olacağım. Ayrıca Musul’da Nizamiye Kumandanı Ferik Paşa vardır. Daima ziyaretime gelir. Dindar ve emektardır. 9 ay evvel terfi ettirilmesi ordusu tarafından İstanbul’a yazılmıştır. Musul’da feriklik etsin. Bu sırrı kimseye ifşa etme. Borç bil ve Sultan Hamid’e yaz. Sana şahsî hazinesinden (*Ceb-i Hümayûn*) ihsanda bulunacaktır.”

Şeyh Resul, anlatısını “*Padişahım başı için bildirmem doğrudur*” ifadesiyle noktalamıştır. Ancak kendisi ve işbirlikçisi hariç, bu rüyanın çoğu kimseye inandırıcı gelmeyeceği aşikârdır. Zaten onların rüyaya inanmasını istedikleri yegâne kişi konumundaki Sultan II. Abdülhamid’in de çoğunluktan yana bir tavır takındığı anlaşılmaktadır. Çünkü Şeyh Resul tarafından yaklaşık 1,5 ay sonra, 2 Nisan 1906 tarihinde kaleme alınıp, Padişah’ın serkâtibi Tahsin Paşa’ya gönderilen bir telgrafta rüyasına ilişkin henüz kendisine bir cevap verilmediğinden dem vurmakta, “zaten emanet olduğunu” belirttiği rüyasının dikkate alınmasını istirham etmektedir (BOA, Y.PRK.MŞ, 8/35; 7 Safer 1324/2 Nisan 1906). Esasında bu ısrarcı tutumuyla da, öte âlemden kendisine tebliğ edildiğini belirttiği mesajın, muhatabına teslim edilmesi gibi bir

gayede olmadığını, dünyevî nimetlere sahip olmak için öyle bir yola saptığını ortaya koymuştur.

İlahî mesaj taşıyan yahut ilahî kudretin varlığına işaret eden rüya örneklemeleri daha farklı biçimlerde de gelişmiştir. Bilindiği üzere, Anadolu halk edebiyatı ürünlerinden olan gazavatnâmelerin en meşhur örneklerinden sayılan Danişmend Gazi, Battal Gazi ve Ebu Müslim menakıbnâmelerinde kutsallıkla bezenmiş birçok rüya anlatısı mevcuttur. Hz. Muhammed’in Danişmend Gazi’ye fetih bölgelerini göstermesi, Ebu Müslim’e savaş baltasını vermesi yahut inanmayanları dine döndürmek veya inananlarla iletişim kurmak amacıyla rüyalarda görünmesi (Çetin, 2012: 43) onlardan bazılarıdır. Okunan yahut duyulan o kahramanlık hikâyelerini süsleyen rüyalardan etkilendiklerini hissetmenin zor olmadığı rüya anlatılarına, bu araştırma kapsamında incelenen vesikalarda da tesadüf edilmiştir. Mesela Niğbolu’da yaşayan Molla Mehmed Edhemzâde o tarz bir rüya gördüğünü iddia etmiştir. Hatta işi biraz daha ileri götürerek rüyasında I. Mahmud zamanında Rusya ve Avusturya üzerine açılan sefer esnasında gerçekleşen Osmanlı fetihleri ile birkaç peygamber arasında bağlantı kurmayı başarmıştır. 28 Ağustos 1737 Çarşamba gecesinde gördüğünü ifade ettiği rüyasını da şu şekilde nakletmiştir:

“Rüyamda gördüğüm üzere, Niğbolu kalesinde, yukarı tabyada bir kimse yatıyor, yanında da Hacı İbrahim adında birisi duruyor. O yatanın kim olduğunu sordum. Hacı İbrahim, Hz. Musa’dır diye cevap verdi. Hz. Musa’nın niçin bu yurda geldiğini sorunca Hacı İbrahim, Hz. Musa’nın seccadesinin altından Arapça bir yazı çıkarıp elime verdi. Alıp baktığımda,

Resûl-i Ekrem ve Nebî-i A'zam (s.a.v) Muhammed Mustafa Hazretlerinin Medine tarafından 666 asker ile Rumeli'ne, Niğbolu Kalesi'ne muhafız tayin edildiğinin yazılı olduğunu gördüm. Sonra Hz. Musa'nın yüzünü görmek için uyanmasını ümit ederken birisi beni çağırıp, atılan topların güllesinin nereyi vurduğunu sordu. Ben de "karşı kaleden geçip Nemçe (Avusturya) yakasını vururlar" cevabını verdim. Yanımda olan bir diğer kimse de "topların çapları nereyi görürse o yere giderler" diye cevap verdi. Sonra Hz. Musa'ya bakakalmışken uyanımdı."

Molla Mehmed Edhemzâde, rüyasını anlattıktan sonra, civardaki bütün kalelerin Osmanlı askerince tek tek fethedildiğine dikkat çekmek suretiyle, galiba, rüyasının zaferlerdeki tesirini hatırlatmak istemiştir. Ayrıca, Allah'tan padişahın kılıcını keskin eylemesini ve İslam dinine kuvvet ihsan etmesini ister ibareleri yazısının sonuna eklemeyi unutmamıştır (BOA, C. AS, 501/20932; 29 Cemaziyülevvel 1150/24 Eylül 1737).

İmparatorluğun sonlarına doğru baş gösteren askerî-politik kargaşa hali rüyalara yansımış, bu şekilde ve tematik açıdan bir çeşitlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Mesela Osmanlı padişahlarına yönelik suikast girişimleri rüyalarda işlenmeye başlanmış, bu gelişme rüyaları artık sadece dinî bir tebliğ olmanın ve sıradanlığın çok ötesine taşımıştır. Bu yeni gelişmeyi Abdülkadir Efendi'nin rüyasıyla takip etmek mümkündür. Çünkü kendisi 1891 yılına ait rüyasında "padişaha karşı bazı kötü niyetli kimselerin ortaya çıkacağını ima eden bir rüya gördüğünü" ifade ediyordu (BOA, Y.PRK.AZJ, 19/80; 29 Zilhicce 1308/5 Ağustos 1891). Kerkük eşrafından Hacı Aziz ise 1893 yılında gördüğü bir rüyadan yola çıkarak, İstanbul'dan bazı musibetlerin def edilmesi gerektiğini, bunun için de Buhârî'nin hadis

kitabının hatmedilmesini tavsiye ediyordu (BOA, Y.PRK.AZJ, 27/75; 27 Rebiyülevvel 1311; 8 Ekim 1893).

Ancak padişahlara yönelik suikast teşebbüslerinin rüyalara yansımalarının en çarpıcı örneği Bavyera'dan İstanbul'a aksetmişti. Rünyayı gördüğünü iddia eden şahıs Bavyera'nın bir beldesinde bulunan "Josef York ve Ortakları" isimli elektrik fabrikasının yazıcısı (*defter kâtibi*) Josef Klein'di. Kendisi, 26 Eylül gecesi rüyasında II. Abdülhamid'e karşı 7 Ekim 1905 tarihinde bir suikasta girişileceğini görmüştü. Bunun üzerine, o gecenin sabahında hemen durumu bildirmek için kaleme aldığı bir yazıyı Berlin'deki Osmanlı elçiliğine göndermişti. İşaret ettiği günde padişahın son derece ihtiyatta bulunması için durumdan haberdar edilmesini Berlin elçisinden rica etmişti. Ancak ilerleyen zaman içinde uyarı yazısının İstanbul'a ulaştırılıp ulaştırılmadığından emin olmak için müracaatta bulunduğu elçilikten herhangi bir cevap alamamıştı. Bu nedenle kendisinin ve elbette rüyasının önemsenmediğine hükmederek bunu bir kez de Hariciye Nazırı'na yazma lüzumu hissediyordu. 1 Ekim 1905 tarihli yazısında nazırdan, rüyası hakkında Padişah'a bilgi verilmesini ve o gün bir fenalığın yaşanmaması için çok dikkatli olması gerektiğinin II. Abdülhamid'e iletilmesini rica etmişti. Josef, kendisinin su götürmez şekilde inandığı rüyasına muhataplarını da inandırmak amacıyla yazısını bir yığın süslü laf ve inandırıcılığı artıracaklarını düşündüğü sorularla bezemiştir. Nitekim 4 Ekim'de aynıyla Saray'a takdim edilen yazısının devamı şu şekildedir:

"Her insan bir dereceye kadar kendi hayatını muhafaza etmeye muktedirdir. Bu münasebetle ve ısrarla uyarımın dikkate alınmasını rica ediyorum. Çünkü ona

ehemmiyet verilmemesi durumunda o gün, yani 7 Ekim'de padişaha bir fenalık olacağından çok korkuyorum. “Almanya gibi çok uzak bir ülkede yaşayan ben, hangi sebepten ötürü öyle bir rüya görmüş olayım?” Sizin vatanınız ile asla münasebetim yoktur. Ecnebi statüsünde bulunduğumdan dolayı Padişahın hayatta olup olmamasından hiçbir çıkarım yoktur. Fakat ihtiyat sayesinde tehlikenin bertaraf edilebileceğinden fevkalade eminim, yoksa uzak bir memlekette olan ecnebi bir adam hangi sebepten dolayı 12 gün evvel bunu rüyasında görmüş olsun? Rüyam Padişah için ciddi bir ihtar olduğundan uygun tedbirlerle bu tehlikenin önünü almak mümkündür. Onun için “7 Ekim’de ihtiyatlı bulununuz!” ihtarını tekrar ederim. Sözümü ciddiye alarak Padişahı bilgilendiriniz. Ben sadece vazifemi yapıyorum. İhtarımı dikkate almayacak olursanız benim kabahatim olmaz!” (BOA, Y.PRK.HR, 34/90; 21 Eylül 1321/4 Ekim 1905).

Anlaşılan o ki, Josef gördüğünü iddia ettiği rüyasından yaklaşık iki ay önce, 21 Temmuz 1905 tarihinde Ermeniler tarafından Yıldız Camii önünde Abdülhamid’e karşı gerçekleştirilen bombalı suikast girişiminin (bkz. Avcı, 2012: 94) oldukça etkisinde kalmış, ayrıca Padişah’ın evhamlı kişiliğinden de bir şekilde haberdar olarak, ilk etapta Saray nezdinde kendisine karşı bir ilgi uyandırmak gayretinde olmuştur. Ancak o noktada başarı sağladığını gösterir herhangi bir emare yoktur.

3.Rüyalar ve İlginçlikler

Önceleri dinî, sonra askerî ve siyasî temalı, ayrıca ağırlıklı olarak birer kişisel menfaat sağlama ekseninde hayat buldukları aşikâr olanlardan başka, oldukça ilginçlik arz eden, o münasebetle kaydedilmeye değer bulunan uzun soluklu rüyalar da imparatorluğun resmî kayıtları arasında kendilerine yer bulmuşlardır. O

tarz rüyalardan birisi ve mevcut vesikalar arasında en eski tarihli olanı bir gömü hikâyesine dönüşmüştür. Bu rüya, Divriği Kazası’na 6 saat uzaklıkta bulunan Hondruh Kazası sakinlerinden Deli Hasan tarafından görülmüştür. 1782 senesinde Divriği’den İstanbul’a giden İbrahim adlı birisinin anlatımı doğrultusunda kayıt altına alındığı üzere, bir sene önce, Deli Hasan’a rüyasında ihtiyar bir kimse tarafından tarlası kenarında bir hazinenin gömülü olduğu ve orayı kazması gerektiği söylenmiştir. O esnada uykusundan uyanan Deli Hasan etrafında bir kimseyi göremeyince önce rüyaya itibar etmemiş, ancak aynı rüyayı üç gece üst üste görünce ihtiyarın işaret ettiği yeri gizlice gidip kazmıştır. Kazı neticesinde horasan harcı ve kireçle sıvanmış bir mahalle ulaşmıştır. Orada bulduğu iki adet küpten birini kırınca içinden çok miktarda altın çıkmıştır. Altınları hemen heybesine doldurup omzuna atmış ve evinin yolunu tutmuştur. O esnada yanına koyun otlatmakla meşgul bir çoban yanaşmış ve o gün evinden ekmek getirmediğini, varsa kendisine ekmek vermesini istemiştir. Deli Hasan da “yoktur” diyerek onu def etmeye çalışırken çoban heybeye el uzatmış ve avucuna çokça altın girmiştir. Bu nedenle Deli Hasan durumu anlatmak zorunda kalmış ve “var sen de al ve bir kimseye söyleme” diye çobana tembihlemiştir. Ancak daha sonra gömü meselesi kulaktan kulağa yayılmıştır. Bunun üzerine, o vakit aslı vatani olduğundan Divriği Kazası’nda ikamet eden Gümüşhane Maden Emini Mustafa Paşa⁶ Deli Hasan’ı huzuruna

⁶ Bu, Köse Mustafa Paşa’dır. Onun atalarının Divriği’ye göç ettikleri tespit edilmiştir. Babası Osman Ağa Divriği’de oldukça güçlü bir kişi olup, bölgenin voyvodalığını yapmış, bu görev daha sonra oğlu Köse Mustafa tarafından devam ettirilmiştir. Bölgedeki etkinliği ve İstanbul’daki Divriğililerin de desteği ile Köse Paşa mirimiranlık makamına yükselmiştir. 1782 yılında Dersim isyanında oynamış olduğu başarılı rolden dolayı

çağırılmış ve durumuna vakıf olmuştur. Sonra definden devleti haberdar etmediği için zor durumda kalan Deli Hasan'a "altınlardan 55 tanesini ortaya çıkar, gerisi dursun, ben seni kurtarırım" diyerek durumu İstanbul'a yazmıştır. Cevap olarak da altınların hazineye gönderilmesi yönünde bir ferman alınınca, Mustafa Paşa "kaymak kurusu" hediyesidir diyerek ortaya çıkarılan altınlardan bir miktarını İstanbul'a göndermiş ve kalanına kendisi el koymuştur (BOA, C.ML, 720/29472; 4 Muharrem 1197/10 Aralık 1782).⁷

Temasında ilginçlik yatan bir diğer rüya örneği ise 1832 senesinde Selanik Naibi Abdullah Şakir Efendi tarafından kayıt altına alınmıştır. Buna göre, Rumeli'nin bazı mahallerinde olduğu gibi, Selanik'te de uzunca bir süredir yağmur yağmamaktadır. Bu durum hububat miktarında ve hayvan sayısında giderek bir azalma yaşanmasına neden olmuştur. Buna bir son vermek amacıyla ve çocukları da yanlarında olmak üzere, bütün ahali tarafından Selanik dışında 3 gün peş peşe çıkarılan yağmur duasına rağmen gökten bir damla düşmemiştir. Bu nedenle büyük bir ümitsizliğe kapılan Selaniklilerin imdadına Hacı Mustafa Efendi ve rüyası yetişmiştir. 80 yaşını geçkin olan Mustafa Efendi, aslen Anadolu tarafından olup, 40-50 senedir Selanik'te ikamet etmektedir. Merhum Numan Bey'in medresesinde müderristir ve daima ilimle meşguldür. Hayat hikâyesi en kısa haliyle o şekilde olan Mustafa Efendi, bir gece rüyasında II.

kendisine Gümüşhane Maden Eminliği görevi verilmişti (Sakaoğlu, 1998: 61-69).

⁷ Divriği yakınlarında yaşanan bu ilginç olayın vesikası Osmanlı Arşivi'nde uzman olarak çalışan Hüseyin Irmak tarafından tespit edilmiş ve 2005 yılında bir röportaja konu olmuştur. Ancak "hanemden" yerine "hanımdan" ve emin tabirinin işaret ettiği "Maden Eminliği" yerine "Şehremini" gibi anlatımı farklılaştıran bazı hatalı okuma ve aktarımlara konu olmuştur. Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/yasam/3483754.asp>.

Mahmud'u görmüştür. Padişah, kendisine Selanik'te kadim mabet olan Ayasofya Camii'nde bazı taşlar bulunduğunu ve onların okunup suya konulmasını söylemiştir. Mustafa Efendi rüyasını çevresindekilere anlatınca hemen Ayasofya Camii'ne gidilmiş ve bahsedilen taşlar yağmur duası okunduktan sonra suya konulmuştur. Bu şekilde Selanik ile bağlı ve civar birimlere 4 gün 3 gece aralıksız yağmur yağmıştır. Birkaç yıldır o havalide yağmur görülmediğinden, bu hadise Allah'ın inayeti ve Padişah'ın kerameti olarak telakki edilmiş, o kadar ümitsizliğe boğulmuş olan halkın büyük bir sevinç ve memnuniyet duymalarına vesile olmuştur. Bu münasebetle, herkes kendi işiyle meşgul olmaya başlamış, saltanat ve ömrünün uzun olması için Padişaha hayır duası etmekten bir an olsun geri durmamışlardır (BOA, Hatt-ı Hümayûn, 651/31803; 11 Zilkade 1247; 12 Nisan 1832).

1848 senesinde yine ilginç bir kazı hadisenin yaşanmasına önyak olan bir diğer rüyanın Çankırı Sancağı'na bağlı Yamukviran Köyü'nden⁸ Salih adlı birisi tarafından görüldüğü iddia edilmiştir. İstanbul ile Çankırı Muhassılı arasında cereyan eden bir yazışma sayesinde varlığından haberdar olunan bu rüyada, Salih'e köylerinin mescidinde şehitlerden Battal Gazi'nin defnedilmiş olduğu gösterilmiştir. Salih de rüyasına inanarak mescidin zeminini kazmış ve inancı, rüyasının doğruluğunu ispatlamıştır. Çünkü kazı sonunda azaları eksiksiz bir cesede ulaşmayı başarmıştır. Bunun üzerine hikâyesini; mescidin tamir ettirilmesini, ayrıca kandil yakılması için bir miktar da zeytinyağı tahsis edilmesini isteyen bir arzuhalle İstanbul'a yazmıştır. İsteği, görüşülmek üzere Meclis-i Vala'ya

⁸ Bu isim zaman içinde Yamukören ve Yeşilören şeklinde bir değişime uğramıştır.

havale edilmiştir. Meclis söz konusu mescit hakkında Evkâf Nezareti'nden bilgi istemiş, ancak nezaretçe gerçekleştirilen incelemeler neticesinde ne mescide ne de içinde defnedilmiş olan zatın türbesine ilişkin herhangi bir vakıf kaydına ulaşılabilmıştır. Bu nedenle o şekilde kayıtsız vakıf hayratının tamirine veya yeni bir binanın inşasına izin verilmemesi Padişah iradesiyle nizama bağlandığından Salih'in isteğine olumlu cevap verebilmenin güç olduğu yönünde bir açıklama gelmiştir. Ancak daha sonra, söz konusu mescidin harap olma tehlikesi ve civar köylerde de cami bulunmaması nedeniyle ahalisinin Cuma ve bayram namazlarını eda için o mescide muhtaç olmaları, ayrıca mescit içinde defnedilmiş olduğu anlaşılan zâtın üzerine arzuhal sahibi Salih tarafından sanduka konulması gibi hususlar göz önünde bulundurularak bir miktar zeytinyağı tahsis ve mescidin tamir edilmesinin hayırlı işlerden olacağına kanaat getirilmiştir. Bunun için, tasarruf kaidesine de riayet edilmek suretiyle Salih'in isteklerinin karşılanmasına karar verilmiştir (BOA, A.MKT, 154/94; 19 Zilkade 1264/17 Ekim 1848). Bu şekilde, görüldüğü iddia edilen bir rüya Osmanlı ülkesinde bir türbenin yükselişine vesile olmak gibi önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Oldukça ilginçlik arz eden olayları tetiklediğinden bahsedilen bir diğer rüya 1861 senesinde Tuna boylarından İstanbul'a aksediyordu. Rüyanın sahibi Silistre sakinlerinden ve Osmanlı tebaasından Angel'di. İddiaya göre, rüyasında kendisine Bulgarca bazı kutsal bilgi ve yetiler yüklenmesi üzerine, Angel o civarda bulunan bir kuyuyu kutsayıp suyu ile her türlü hastalığa ilaç yazmaya başlamıştı. Bu sayede hastaların iyileşmekte olduğuna ilişkin haberler yayılınca son bir iki aydır Bulgarlardan, hatta Eflak ve Viyana taraflarından oraya

giden erkek ve kadınların sayısı 5-6 bini bulmuştu. Bu durum imparatorluk yönetiminin rahatsızlığına sebep olmuştu. Çünkü fakir fukara halk hem işinden gücünden geri kalıyor hem de "*rahiplik masrafı*" adı altında beyhude bir masrafa giriyorlardı. Dahası hadisenin cereyan ettiği mevki daima sıkıntı doğuracak bir konumdaydı. Bu nedenlerle Silistre Valisi Arif Paşa 4 Ağustos 1861 tarihli bir yazıyla İstanbul'dan Angel'in bölgeden uzaklaştırılmasını istemişti. İsteği, Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye'de görüşüldü. Ancak o hareketi nedeniyle Angel hakkında herhangi bir kanunî ceza tayin etmenin mümkün olmadığına dikkat çekilmekle birlikte, bahsedilen mahzurlar nedeniyle onun Silistre'den uzaklaştırılması da gerekli görüldüğünden süresiz olarak Rodos'ta ikamet etmek üzere oraya gönderilmesi için denetim altında İstanbul'a nakledilmesine Padişah iradesiyle karar verilmişti (BOA, A.MKT.MVL, 133/69; 7 Rebiyülahir 1278/12 Ekim 1861).

Aynı şekilde ilginç ve hayli uzun olan hadiseler zemin hazırlayan bir diğer rüya örneği 1890 senesinde, Galata'nın Emekyemez Mahallesi'ne bağlı Anber Sokağı'nda bulunan 16 numaralı dükkânın kiracısı İtalyan Dominiko Galvano'nun etrafında geliyordu. Kendisi bir marangozdu. 15 Aralık gecesi bir rüya görmüştü. O rüyadan hareketle çevresine yakında yangın çıkacağı şeklinde bir haber yaymıştı. Bir iki sene evvel gördüğü bir rüyanın ardından Beyoğlu'nda çıkan bir yangın onun iddiasının en önemli destekçisi ve dayanağı olmuştu. Konu yangın olunca ve geçmişte neredeyse İstanbul'un yarısını yutan yangınların yaşanmışlığı bilinince, Dominiko'nun anlattıkları hem imparatorluk yöneticilerinde hem de çoğunluğu Müslüman olan ahalide büyük bir endişe hali doğurmuştu. Çünkü rüyaya konu olan

mahalle ile çevresindeki mahallelerde bulunan evler hem ahşaptı hem de çok eskiydi. Bu nedenle ve bizzat padişahın emri doğrultusunda hemen Dominiko hakkında bir soruşturma başlatıldı. O doğrultuda gerekli ihtiyatî ve inzibatî tedbirleri alan Zaptiye Nezareti tarafından özel bir memur görevlendirildi. Onun kanalıyla yürütülen “mükemmel” soruşturma neticesinde bir rapor oluşturuldu. Raporda kaydedildiği üzere, Dominiko İstanbulluydu, pederi ise İtalyan’dı. 28 yaşındaydı. Bulduğu yerde 5-6 yıldır marangozluk yapıyordu. Tepebaşında, Millet Bahçesi’nin arka tarafındaki mezarlık içerisinde bulunan 45 numaralı evde ailesiyle birlikte ikamet ediyordu. Esasında kendisi sadece işiyle meşgul bir adamdı ve şüpheli takımından değildi. Kiraladığı dükkânında bulunan 70-80 liralık malı ise sigortalı⁹ değildi. Esas meseleye gelinecek olursa, geçen pazartesi rüyasında kendisini bir ateş içerisinde görmüş, sabahleyin dükkânını açtıktan sonra karşısında bulunan komşusu ciltçi Mecid Raşid Efendi’nin dükkânına gidip rüyasını anlatarak, ondan tabir etmesini rica etmiş, ayrıca 1,5 sene önce de Kale Kapısı civarında ikamet eden arkadaşlarından tesviyeci Jozef’in hanesinde misafir olarak kalırken rüyasında bir yangın gördüğünü ve bir sonraki gece arkadaşının komşularından birinin hanesinde lamba devrilmesi sonucu meydana gelmek üzere olan bir yangının söndürüldüğünü de anlatmıştır. Ciltçinin dükkânı hizasındaki bir evde ikamet eden Avram isimindeki bir Yahudi konuşmaya kulak kabartıp, Dominiko’nun

anlattıklarını hemen büyük bir telaşla bütün mahalle sakinlerine yaymıştır. Bunun üzerine, marangoz dükkânında daima bulunması doğal olan talaşın güya yangın çıkarmak için tedarik edilmiş olduğu düşüncesi dahi ahali arasında yerleşmiştir. Bu nedenle Dominiko’nun dükkândan çıkarılmasını istemişler ve bununla ilgili hazırlanan bir jurnali de Beyoğlu Mutasarrıflığı’na göndermişlerdir. Ayrıca Dominiko, birkaç gün evvel kira bedeli yüzünden dükkân sahibiyle ağız dalaşına girmiştir. Ancak bu durumun dükkân sahibinin küçük oğlunun, ağabeyinin bilgisi olmaksızın Dominiko’dan kira bedeli olarak para talep etmiş olmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu münasebetle, Dominiko’nun intikam almak veya başka haince bir niyeti gerçekleştirmek amacıyla veyahut da aklına bir hafiflik getirerek o gibi “saçma sapan” sözlerle zihinleri dehşete düşürme gayretinde olduğu tahmin edilmektedir. Bir rüyanın sebebiyet verdiği gelişmelerin iç yüzü o şekilde aydınlatılmış olsa da Zaptiye Nazırı ihtiyatı elden bırakmamıştır. Bu doğrultuda Dominiko’nun mahallesi ve çevresinde sabaha kadar devriyeler gezdirmiş, o sayede aykırı bir durum yaşanmadığını yakinen müşahede etmiştir. Ayrıca dikkatli davranmaya devam edilmesi gerektiğini Galata Komiserliği’ne sıkı sıkıya tembih etmiştir (BOA, Y.PRK.ZB, 7/4; 4 Kanunuevvel 1306/16 Aralık 1890).

Bir rüyanın sebebiyet verdiği gariplikler silsilesinin en çarpıcı misallerinden bir diğeri ise Trablusgarp Vilayetinde ve yine II. Abdülhamid döneminde yaşanmıştı. 1893 senesinde Bingazi’den Trablusgarp’a giden bir şeyh, yakında vilayet halkının kıtlık gibi bir felakete karşılaşacağına işaret eden bir rüya gördüğünü, bunun def edilmesi için Turgut Paşa Camii’nde “menkabe-i mevlid-

⁹ Konu yangın olunca şüphelilerin sahip oldukları malların sigortalı olup olmadığının araştırılması normal karşılanmalıdır. Zira Osmanlılar zamanında da bazı şahısların evlerini gerçek kıymetlerinden oldukça yüksek bedellerle sigorta ettirmek suretiyle sigorta şirketlerinden fazladan para koparabilme açgözlülüğüne saptıkları çok olmuştur (Baskıcı, 2002: 6-7).

*i nebevî*¹⁰ okutturulmasını, bir gün oruç tutulmasını, tatlı yenilmesini ve kadınların ellerine kına koymalarını tavsiye etmiştir. Onun rüyasını ve tavsiyelerini vilayetin muteber şahıslarından birisi Trablusgarp Valisi Ahmed Rasim'e önemle anlatmıştır. Ahmed Rasim de inanıp tavsiyelerden bazısını uygulamaya koyulunca durum İstanbul'a aksetmiş ve konu hakkında kendisinden bilgi istenilmiştir. Bu sayede rüyanın vilayet dâhilinde ve bilhassa vali üzerinde nasıl bir tesir uyandırdığına ilişkin bilgiler birbiri ardına dökülmüştür. Ahmed Rasim bir savunma mahiyetinde kaleme aldığı yazısına, rüya münasebetiyle ortaya atılan tavsiyeleri neden ciddiye almak zorunda olduğunu açıklamaya çalışır bir girişle başlamıştır: Bölgede son birkaç yıldır neredeyse kıtlık derecesine varan bir mahsul azlığı yaşanmıştır. Bu durum ahaliyi son derece mahzun etmiştir. Rüyanın da kulaktan kulağa yayılması nedeniyle Ahmed Rasim tavsiyelerden bazılarını uymayı bir zorunluluk olarak görmüştür. Mesela sevabını da hesaba katarak bir mevlit okutmuştur. Ancak oruç ve kına konusuna rağbet edip edilmemesine dair kimseye bir şey söylememiş, sadece ve mecburen durumu anlatmakla yetinmiştir. Zaten ona göre, mevlit okunup dua edildiği için artık rüyanın ahali üzerinde bir hüküm ve tesiri kalmamıştır. İstanbul'a, o rüya münasebetiyle ahalinin tekkelere ve ziyaret mahallerine toplandığı yönünde akseden ihbarlar da olmuştur. Ahmed Rasim'e göre, bunlar sadece mevlit münasebetiyle zikir için yapılan ve "hazra" adıyla bilinen yerel geleneklerden ibarettir ki o geleneğin ayrıntısını Şeyh Zafir Efendi beyan etmektedir. Ayrıca rüyadan çok sonra meydana geldikleri için onunla da bir

alakaları yoktur. Hakikî hal bundan ibarettir ve İstanbul'a ihbarda bulunanların Trablusgarp'taki mahallî İslam adetlerinden habersiz ve kindar kimseler oldukları ortadadır (BOA, Y.PRK.UM, 27/107; 29 Zilhicce 1310/14 Temmuz 1893). Ahmed Rasim, batıla sapsadığını ispat etmek gayesiyle o şekilde, hangi güzel kelimelerle ne tür bir dayanağa yaslanırsa yaslansın, rüyanın muhakkak etkisiyle bazı dinî ritüelleri icraya kalkışmıştır ki onun ve ahalinin tavrı, rüyaların Osmanlı toplumu üzerindeki tesirini anlama noktasında önemli ve çarpıcı bir misal teşkil etmektedir.

Rüya, içerik ve etki konusunda, son ve adeta konuyu özetlemek için yaşanmış 1902 yılına ait bir örnek daha vardır. Bu rüyanın sahibi, Üçüncü Belediye Dairesi dâhilindeki Yenimahalle'de bulunan Rum kilisesi başrahibidir. İddiaya göre, bir önceki paskalya esnasında rüyasında gördüğü Hz. İsa tarafından hastalara şifa dağıtması için kendisine izin verilmiştir. Başrahip de rüyasını çevresindeki insanlara anlatınca sadece Hristiyanlardan değil, Müslüman erkek ve kadınlardan da birçok kimse şifa bulmak ümidiyle o kiliseye gitmeye başlamışlardır. Hatta kiliseye "Şifa Kilisesi" adını vermişlerdir. Bu durum imparatorluk yönetimine yansımış ve rahibin rüyasını o şekilde etrafa yaymasının menfaat temin etmekten başka bir maksada dayanmadığına kanaat getirilerek, bu hadise karşısında dikkatli ve uyanık davranılması gerektiği ilgili birimlere bildirilmiştir. Ancak "*zayıf itikatlıların*" şifa ümidiyle ve adeta birbirleriyle yarışarak oraya doluştukları, hatta 100'den fazla kişinin geceleri kilisede konaklamakta oldukları yönünde alınan haberlerin ardı arkası kesilmemiştir. Öyle ki Şura-yı Devlet üyelerinden Abdülgani Paşa'nın dahi, hasta olan oğlunu "okutmak" için o civarda bulunan Şeyh Said Efendi Tekkesi'ne götürdüğü, sonra

¹⁰ Mevlid-i Nebî de denilen bu merasimle, insanların toplanıp Kur'an okumaları ve Hz. Muhammed'in doğumuyla ilgili haberleri/menkibeleri seslendirmeleri kastedilmektedir.

onu hizmetkârıyla birlikte bahsedilen kiliseye göndermiş olduğu, 13 Mayıs 1902 tarihinde Saray'a ihbar edilmişti (BOA, Y.PRK.ŞH, 12/9; 4 Safer 1320/13 Mayıs 1902).

4.Rüyalar, Beklentiler ve Yönetim

İçerikleri, sahipleri ve onların beklentileriyle, ayrıca zemin hazırladıkları ilginçlikler zinciriyle rüyalar ana hatlarıyla yukarıda anlatıldığı gibidir. Son olarak, rüya meselesi hakkında açıklanması gereken bir hususiyet daha vardır. O ise imparatorluk yönetiminin rüyalar ve rüya sahiplerinin beklentileri karşısında nasıl bir tavır takınmış olduğudur. İlginçlikleri tetikleyen rüyalar bahsinde görüldüğü üzere, devlet; rüyalarını referans gösterip, şifa dağıtıcılığına soyunarak kendilerine sürekliliği olan bir menfaat kapısı açma gayretinde olan şahısların o faaliyetlerini hemen sonlandırma gayretinde olmuştur. Bu haliyle o tarz rüyalara ve sahiplerine itibar edilmediği açıkça ortaya konulmuştur. Peki, rüyasında ilahî mesaj veya bir müjde aldığını iddia ederek, para yahut farklı hediyelerle sevindirilme ümidi taşıyan şahıslara karşı imparatorluk yöneticileri nasıl bir yaklaşım içerisinde olmuştur?

Osmanlı padişahlarının yahut etraflarındaki elidin, rüya dayanaklı bir beklenti karşısında, ancak inanç öğretilerinden yola çıkılarak bir kanaate varmış oldukları gerçeği göz önünde bulundurulunca, söz konusu soruya bütün imparatorluk adına tek bir olumlu yahut olumsuz cevap vermek pek mümkün gözüküyor. Dolayısıyla yöneticilerin kişilik ve inanç özellikleri münasebetiyle, rüyalar karşısındaki yaklaşımın hep bir değişkenlik göstermesi gayet normal karşılanmalıdır. Gerçi incelenen vesikalara bakılırsa, 19. asrın ortalarına kadar rüya sahiplerinin sevindirilmesi veya rüyaların

devlet nazarında itibar görmesi noktasında ciddi bir muhalefetle karşılaşmadığı görülmektedir. Mesela, Padişah'ın Allah tarafından sevindirildiğine dair gördüğü rüyasına ve beklentisine çalışmanın başında temas edilen Şerife Ayşe Hatun'a, I. Mahmud'un emriyle "sekiz akçe" ihsan olunmuştu (BOA, C.DH, 142/7081; 4 Cemaziyelahir 1152/9 Ağustos 1739).

Benzer şekilde ve Şeyhülislam'dan alınan fikir doğrultusunda, III. Selim'in de rüya sahiplerini geri çevirmediği resmî kayıtlara yansımıştır. Mesela, Karamürsel sakinlerinden olup ziraatla uğraşan Mustafa adındaki birisi rüyası münasebetiyle ve 1790 senesinde Sultan'ın ihsanına mazhar olmuştu. Karamürseli kendi ifadesi olmak üzere, üç gece üst üste rüyalarında Hz. Muhammed'i görüyor, üçüncü gecede Peygamber tarafından kendisine "eğer emaneti birine ifade etmezsen kıyamet gününde azap çekersin, bu sana sıkı sıkıya ve şiddetle tembih edilmiştir" deniliyordu. Bu nedenle büyük bir korkuya kapılıyor ve rüyasını kaleme aldığı bir arzuhalini Saray'a takdime cesaret ediyordu (BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 1398/56200; 29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790). Sonra III. Selim'in emriyle görüşleri alınmak üzere rüyası Şeyhülislam'a gönderiliyor (BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 1397/56047; 29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790) ve ondan "*şer'i şerife uygun rüya ile amel olunmak uygundur*" (BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 1397/56044; 29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790) şeklinde bir fetva alınıyordu. Bunun üzerine III. Selim'in "*münasip miktar akçe verile*" şeklindeki emri (BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 1397/56047; 29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790) doğrultusunda Karamürseli'ye 6 Temmuz 1790 tarihinde ve taltif olmak üzere 100 kuruş ödeniyordu (BOA, C.ML, 533/21825; 21 Şevval 1204/4 Temmuz 1790).

III. Selim döneminde, rüyaları münasebetiyle kapısını çaldıkları Osmanlı Sarayı'ndan eli boş döndürülmeyen daha başka şahıslar da olmuştur. Anlatısı ve referanslarıyla aksinin yaşanması noktasında bir boşluk bırakmayan Şam Eyaleti sakinlerinden Şeyh Mehmed Sadi onlardan birisidir. Çünkü kendisinin halk arasında şöhret bulan Hz. Sadık evladından ve Ebu Eyyub e'l-Ensârî (Eyüp Sultan) neslinden olduğu vurgusuyla konuya giriş yapmıştır ve şu şekilde devam etmiştir:

“Bu davam, üç sene evvel başladı. Daha o zaman şeyhler şeyhi, zamanın ve sayısız eserin sahibi Abdulgani (Nablusi) Hazretleri benim yüksek dinî ilimlerde tahsil yapan, ikram ve merhamete layık bir talebe ve kendisinin akrabalarından olduğuma dair yazdığı bir mektubu “*sakla ve sahibine ver*” diye bana teslim etmişti. Ama bu zamana kadar “*taraf-ı gaipten eslâf-ı kirâmın birine*” vermeye çalıştım, ancak türlü engeller nedeniyle bir türlü başarılı olamadım. Bunun üzerine nice kereler istihare uykularına yattım, mektubu kime teslim etmem gerektiği konusunda Şeyh Abdulgani'nin ruhundan yardım diledim. Nihayet rüyalar âleminde onu gördüm ve bana “*mektubu var sahibine ver*” diye işaret ettiler. İşte o zaman hamdolsun ki mektubun sahibinin efendim (III. Selim) olduğunu anladım ve emaneti ayağınıza getirdim. Durumumu öğrenince, Şam havalisinde bulunan Sayda yahut Trablus'taki uygun gelirlerden birinden, kalbinize doğacak miktarda bir maaş bağlayarak, sahabelere olan yakınlığım münasebetiyle emsallerim gibi sevindirilmem hususunda gerekli kolaylığın sağlanmasını rica ederim.”

III. Selim, mektubu okuyunca Şeyh Mehmed Sadi'nin ileri gelenlerden, ayrıca yardım ve ihsana layık olduğuna kanaat getirerek, Trablusşam Gümrüğü'nden olmak üzere, kendisine 15 akçe tevcih

edilmesini emretmiştir (BOA, C.ML, 401/16469).

Rüya sahiplerine imparatorluk gelirlerinden ihsanda bulunanların sadece Padişahlarla sınırlı kalmadığını gösterir kayıtlar da vardır. Mesela Şark, Kars ve havalisine memur bir Seraskerin 1868 yılına ait masraf defterinde “rüya gören Kağızmanî Bekir'e iyilik ve yardım olsun diye 3 kuruş ödendiği” kaydedilmiştir (TS.MA.d, 5748; Gurre-i Zilhicce 1284/24 Şubat 1868).

Dinî bir mesaj taşıdığı iddia edilen yahut ilahî veya askerî bir müjdeyi kapsadığından bahsedilen bir rüya için sahiplerine imparatorluk hazinesinden istifade etme imkânı sunan döngünün II. Abdülhamid'le birlikte sona erdiği açıkça müşahede edilmektedir. Bu gelişmeyi Saray'a sunulan rüyaların Padişah'a aktarımı aşamasında ilk olarak “güya” sözcüğünün tercih edilmiş olmasından dahi kestirebilmek mümkündür. Bu durum, imparatorluğun içinde bulunduğu ve sürekli boğuşmak durumunda kaldığı askerî-politik ve elbette malî açmazlara, ayrıca II. Abdülhamid'in o çok bilinen şüpheci şahsiyetine dayandırılabilir. Özetle ve konunun başında da dikkat çekildiği üzere, son devir Sultanlarının tercih haklarını rüyalara itibar etmemekten yana kullanmış oldukları, açıkça hissedilmektedir.

Rüyalara karşı gelişen o tavır nedeniyle sahipleri de yeni taktiklere başvurmak durumunda kalmışlardır. İlk rüyaları destekleyici ve daha da kuvvetlendirici eklemeler yapmak onlardan birisidir. Bu gelişmeyi, 1910 senesinde, rüyasını Arapça olarak kaleme alıp Mısır'dan İstanbul'a gönderen Celal Abdulal İbrahim'in şahsında gözlemlemek mümkündür. Çünkü kendisi, 20 gün önce takdim etmiş olduğu yazısının İstanbul'a ulaşip ulaşmadığı endişesini yaşadığı

esnada bir rüya daha gördüğünden bahsediyordu. Buna göre, İmam Hüseyin'in kızı Hz. Zeynep'i rüyalar âleminde görüyor ve ondan "İstanbul'a ikinci bir mektubun daha gönderilmesi" yönünde bir emir alıyordu. Bu emir ise "rüyanın Sultan Mehmed Reşad'ın hükümdarlığına hayırlı olduğu görülür ve ondan bir şey talep edersen, talebinin gerekli masraflardan olduğunu da kendisine bildir" mealindeydi. Hal böyle olunca da, İbrahim Efendi'ye bu mektubu kaleme alıp Saray'a sunmaya cesaret etmekten başka bir seçenek kalmamıştı (BOA, HR. TO, 404/28; 23 Kânunuevvel 1325/8 Ocak 1910).

Sarayın rüyalar karşısındaki ilgisizliği nedeniyle, sahiplerinin başvurdukları taktiklerden bir diğeri gördüklerini iddia ettikleri rüyaların kendilerinde bir "emanet" olarak bulunduğu vurgusunu her fırsatta yinelemek olmuştur. Bu vurgunun, yukarıda da görüldüğü üzere, bazen "*muhakkak ki Allah, emanetleri sahibine teslim etmenizi emreder*" mealindeki ayetle bazen de bir hediye ile artırıldığı olmuştur. Son olarak, sadece padişaha anlatabileceklerini ifade etmek suretiyle, rüyalarına ve kendilerine karşı bir ilgi ve ciddiyet uyandırabilme gayreti de rüya sahiplerinin son dönemde tevessül ettikleri taktikler arasında yer almıştır. Musul'a bağlı Süleymaniye Sancağı'ndaki Hamidiye Dergâhı'nın postnişini olan Nakşibendî şeyhlerinden Mahvi Efendi örneğinde bu durumu sezinlemek mümkündür. Ondandır; ilmi, fazileti ve manevi alametleriyle meşhur ve salih kimselerden birisi olarak bahseden Süleymaniye Mutasarrıfı'nın 1905 tarihinde Saray'a naklettiği üzere Şeyh Mahvi Efendi, Cuma gecesi uyku ile uyanıklık arasında (*bevn-en-nevm-vel-yakaza*) müjdeyi kapsar önemli bir rüya görmüştür. Üstelik rüyasının Padişaha

ilişkin olduğunu beyan etmiştir. Bu münasebetle, eğer kendisine müsaade edilirse rüyasını aynen nakledecektir (BOA, Y.PRK.UM, 76/55; 18 Haziran 1321/1 Temmuz 1905).

Ankara Vilayeti'ne bağlı İskilip Kasabası eşraf zâdelerinden Tahir Efendioğlu Ebubekir Nabi'nin rüya anlatısı ise adeta dikkat çekilen bütün taktikleri pratikte görebilmek için kaleme alınmıştır. 5 Haziran 1909 tarihinde Saray'a takdim ettiği yazısından anlaşıldığı üzere, birkaç gün evvel rüyasında ve mana âleminde iki defa Hz. Muhammed'i görüyor ve o, padişaha selamın yanında bazı emir ve tavsiyeleri de iletmesini kendisine tembihliyordu. Öyle olunca da, Ebubekir Nabi, Peygamberin tebliğini; Osmanlı tahtına geçeli henüz bir ay kadar olmuş olan Sultan Mehmed Reşad'a iletmeyi "bir mecburiyet ve borç bilerek" bu yazıyı kaleme alıyordu. Ayrıca kendisi rüyasını anlatmak için Saray'a davet edilirse, "cihan kıymetinde" olduğunu ve "Padişah'ın hazzına şayan" bulunduğunu belirttiği, Sultan Mahmud'un 20 parelik meteliğinin oyulan kısmına yerleştirilen ve üzerine "Hazret-i Kur'ân-ı azim-i şan" ibaresi işlenen bir taşı da V. Mehmed'e hediye edeceğini belirtiyordu. Kendisine olumsuz bir cevap verilmemesi için de "gerek şahsına gerek başka birisine ilişkin bir maruzatının katiyen (*Vallah Billâh*) olmayacağını, asıl maksadının Peygamber kelamını izah ve bahsettiği taşı hediye etmekten ibaret bulunduğunu belirtme lüzumu hissetmişti (BOA, İ.HUS, 176/25; 23 Mayıs 1325/5 Haziran 1909). Ancak umduğu cevabı alamadığı gibi Padişah'ın emriyle hakkında bir soruşturma başlatıldı. Ebubekir Nabi kimdi? Hali, hüviyeti, sanı ve maksadı ne idi? Güvenilir bir adam mıydı? Bu sorular hakkında bir tahkikat icra ettirilerek elde edilen bilgilerin İstanbul'a gönderilmesi bir şifreyle Ankara Vilayeti'ne bildirildi (BOA, BEO,

3574/267989; 1 Haziran 1325/14 Haziran 1909).

Rüya sahiplerinin söz konusu taktiklere müracaat etmelerine ve kendilerince yarattıkları pazarlık durumuna ilişkin dikkat çekici örneklerden bir diğeri 1911 yılında yaşanmıştı. O senenin 13 Şubat'ında Üsküdar Postanesi'nden Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Başmabeynci Lütfi Bey adına “*azizim, maruzatımın büyük önemine binaen aracılık edilmesi sizden rica olunur*” girizgâhıyla ve Mehmed Seyfullah imzasıyla kaleme alınan bir yazı “*Padişahın Nazarına*” başlığını taşıyordu. Yazının sahibi, Padişah için Allah'tan uzun bir ömür temennisinde bulunduktan sonra, rüya âleminde pek açık ve gerçek bir şekilde müşahede ettiği Hz. Muhammed'in kendisine Padişah'a iletmesi için bazı tebliğlerde bulunduğunu belirtmişti. Niyeti; bu tebliği büyük bir müjde olarak ve pek yakında Padişah'a arz etmektir. Bunun için Cuma günü Dolmabahçe Sarayı'na davet edilmesini ve bu daveti içeren bir Padişah emrinin Tanin Gazetesi'nde yayınlanmasını istemişti. Kendisi, gazetede o davet yazısını görmez görmez “*milletin istikbali hakkında*” olduğuna dikkat çektiği rüyasını gelip; Sadrazam, Şeyhülislam ve Harbiye Nazırı'nın hazır oldukları esnada Padişah huzurunda anlatacağı. Ancak tebaadan birisinin, Padişah da dâhil, bütün imparatorluk ricalini kendince yönlendirmeye çalışan o tavır ve söylemleri, yazının sahibine karşı büyük bir rahatsızlık doğurmuştu. Bu nedenle Mehmed Seyfullah'ın kimliğini tespit etmek amacıyla hemen bir soruşturma başlatıldı. İlk olarak, Emniyet-i Umumiye Birinci Şube Müdürlüğü tarafından gizli bir araştırma yürütüldü, ancak ikamet yeri tarif edilmediğinden bir netice alınamadı. Eldeki tek ipucu ise yazının kaleme alınma biçimiydi. İmparatorluk yöneticilerine göre

bu yazı ancak dervişler yahut talebe zümresinden birisine ait olabilirdi. Sonra yararlı olacağı düşünülerek ve 25 Şubat 1911 tarihli bir emirle konunun Üsküdar Polis Müdürlüğü tarafından da araştırılması istendi. Müdürlükçe yürütülen çalışma neticesinde söz konusu yazının Üsküdar'dan gönderilmediği ortaya çıkarıldı. Sadece, yakın zamanda Saray'a takdim edilmesi için Üsküdar Postanesi'ne teslim edilen 15 Şubat 1911 tarihli bir varakanın varlığı tespit edilmişti. O ise, Üsküdar İnadiye Mahallesi Mektep Sokağı'ndaki 6 numaralı evde ikamet eden (Âmâ) Mevlüd adındaki görme engelli bir vatandaşa aitti ve daha önce kendilerine beratla tahsis edilmişken, sonradan Evkaf Nezareti tarafından azaltılmış olan geçimliklerinin (ekmeklerinin), önceki gibi verilmeye devam edilmesini, görme engeli olan bütün Osmanlı vatandaşları adına istirham etmek için kaleme alınmıştı (BOA, DH. EUM. KADL, 8/46; 25 Safer 1329/25 Şubat 1911).

Görüldüğü üzere, son devirlerde artık rüyalar birer endişe ve soruşturma konusu olmaya başlamıştır. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisinin 1893 senesinde Trablusgarp Valisi Ahmed Rasim'in bir rüyadan hareketle bazı dinî ayinleri icra etmeye kalkıştığı için kendisinden konu hakkında bilgi istenilmesi, onun da batıla saptadığını ispat etmek isteyen açıklaması münasebetiyle yaşandığına yukarıda dikkat çekilmişti. Rüya ve soruşturma bahsini zenginleştirecek daha birçok örnek mevcuttur. Mesela 1888 senesinde, Kemal Bey adında birisinin görmüş olduğu bir rüya hakkında İstanbul'da gizlice bir risalenin neşredildiği öğrenilince, bunun hangi matbaada basıldığının ve kimler tarafından satın alındığının tahkik edilmesi, ayrıca mevcut nüshaların toplattırılması için Zaptiye Nezareti görevlendirilmişti

(BOA, MF. MFT, 99/75; 21 Haziran 1304/3 Temmuz 1888).

Benzer şekilde, ancak Kudüs'te ve 1909 senesinde, Şeyh Ahmed adındaki birisinin rüyasına dair düzenlenen ve içeriğinden bahsedilmeyen bir yazı da imparatorluk yöneticilerinde bir telaş halinin doğmasına sebep olmuştu. Bu nedenle Sadaret'in 19 Mart 1909 tarihli bir emriyle başlatılan soruşturma neticesinde, Kudüs Mutasarrıflığı tarafından söz konusu yazının Arapça bir sureti ele geçirilmiş ve bunun bir fesatlık cemiyeti tarafından tertip edilmiş olmasının muhtemel bulunduğu hükmedilmiştir. Ayrıca o gibi zararlı içeriğe sahip neşriyatın engellenmesi ve yayınlayanlarla talep edenler hakkında kanunî takibat yapılacağına herkese duyurulması gerektiği ilgililere sıkı sıkıya tembih edilmiştir (BOA, DH. MKT, 2830/63; 21 Mayıs 1325/3 Haziran 1909). Bir yıl sonra da Suriye Vilayeti'ne bağlı Salt Kazası sakinlerinden olan Nabluslu Şerif Davud gördüğünü iddia ettiği bir rüya nedeniyle soruşturma geçiriyordu. 24 Nisan 1912 tarihinde Salt merkezinden Saray'a çekilen bir telgrafa göre, Şerif Davud rüyasında Hz. Muhammed'i görmüştü ve bu rüyasını padişahın başka kimseye anlatamayacağını ifade etmişti. Ancak Şerif Davud'un ciddiye alınmadığı, imparatorluk yöneticileri arasındaki paylaşımı esnasında rüyasının başına "güya" kelimesinin eklenmesinden anlaşılmaktadır. Dahası telgrafi "acayip" bulunduğundan, onun hüviyet ve maksadının gün yüzüne çıkarılması için İstanbul ile Suriye Valiliği arasında bir dizi yazışma gerçekleşmişti (BOA, DH.H, 35/56; 1 Cemaziyelahir 1330/18 Mayıs 1912).

Tahkikatlar ilerledikçe, imparatorluk yöneticilerinin şüphelenmekte haksız olmadıklarını, ayrıca

görüldüğü iddia edilen veya görülmüş olan rüyaların nasıl birer menfaat sağlama vasıtasına dönüştüğünü gösterir neticeler gün yüzüne çıkıyordu. Mesela 1899 senesinde Şeyh Abdulfettah Efendi hakkında Saray, Musul Vilayeti ve Kerkük Mutasarrıflığı arasında gerçekleşen bir dizi gizli ve şifreli yazışma doğrultusunda girilen tahkikat neticesinde, onun "uydurma rüya" tertip ederek imparatorluk hazinesinden bir şeyler koparmayı alışkanlık haline getiren itimat edilmeyecek kimselerden olduğu sabitlenmişti (BOA, BEO, 1254/94009; 26 Kânunusani 1314/7 Şubat 1899).

Rüyalar, sahipleri, içerikleri ve imparatorluk nezdinde uyandırdıkları yahut uyandıramadıkları ilgiyle ve vesikalara yansıdığı kadarıyla bu şekildedir. Ancak çalışmayı bitirmeden evvel, yukarıdaki konu başlıklarını kapsayan kısımlardan herhangi birine dâhil edilemeyen ve ünü Osmanlı sınırlarını aşarak neredeyse uluslar arası bir krize zemin hazırlayacak kerteye varan bir rüyaya ve onun etrafında şekillenen gelişmelere de değinmek gerekiyor. Bulgarlara ait Svoboda Gazetesi'nin 28 Kânunusani 1897 tarihli baskısında yayınlanan "*Türklerin Rüyaları İçin Yardım*" isimli bir haberin tercümesi sayesinde söz konusu rüyanın varlığından haberdar olunmuştur. Habere göre, İstanbul'dan alınan bir telgrafa; Türk zabıtlarından birisinin rüyasında büyük zâtlardan birini gördüğünden ve o zât tarafından kendisine "*kâfirleri*" katletmenin zamanının gelmiş olduğunun, bunun için Eba Eyüp hazretlerinin kılıcını almak amacıyla Eyüp camiine gitmesi gerektiğinin söylendiğinden bahsedilmiştir. Bu rüya doğrultusunda hazırlanan haberin devamı ise şöyledir:

"Bu telgraf hepimizde çok kötü bir tesir oluşturdu. Diğer taraftan, Makedonya'da yaşayan Müslümanların ilk

işareti alır almaz bir gece bütün Hristiyanları katletmeye hazırlanmakta olduklarına dair haberleri de Makedonya işleriyle uğraşan gazetelerde görüyoruz. Bu işaretin nereden verileceğini bilir misiniz? Yıldız Sarayı'ndan... Bu haberlerin hepsi hükümetimiz veya Rum diplomatımız tarafından okunduğu halde, bugüne kadar hangi tedbir alınmıştır? Türkler kendi rüya ve arzularını ülkelerinde uygulamaya geçirmeden evvel, Silistre Sancağı'nda yaşayan kardeş ve dindaşları, söz konusu rüya ve arzuları gerçekleştirmek için yardım toplamaya başlamışlardır...”

Bu yazı, bir saldırı hareketi için toplandığı iddia edilen yardımlara ilişkin örneklerle uzayıp gidiyor. En sonunda da anlatılanların hepsinin; Türklerin, Hristiyan tebaanın katledilmesine ilişkin rüya ve arzularını tasdik etmekte olduğuna hükmediliyor. Yazının, Osmanlı yöneticileri için ifade ettiği anlamı ise onu tercüme ederek, 15 Şubat 1897 tarihinde Sadaret'e takdim eden Bulgaristan Komiseri özetlemektedir: “İstanbul'da bir zaptiyenin gördüğü rüyadan bahisle gerek Bulgaristan'da ve gerek Osmanlı ülkesinin diğer taraflarında askerî tesisat için toplanan paranın “güya” Hristiyanları “telef” için harcanacağına dair bir takım “saçma sapan söz ve düşüncelerinden” ibarettir (BOA, A.MTZ. (04), 41/17; 13 Ramazan 1314/15 Şubat 1897).

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş anlatılarında rüyalara sıklıkla tesadüf edilir ve o günlerden 19. asrın ortalarına kadar rüyalar, bilhassa dinî içeriğe sahip olanlar veya kutsal bir mesaj yahut müjde taşıdığından bahsedilenler devlet ve toplum nezdinde daima itibar görmüşlerdir. Öyle olunca da, ilginçlik arz edenleri hariç, genellikle dinî ve sufi çevrelere mensup oldukları tespit edilen rüya sahipleri, gördüklerini iddia ettikleri rüyalar için imparatorluk hazinesinden bir ihsan koparabilme noktasında çok ciddi engellemelerle karşılaşmamışlardır. Ancak 19. asrın ortalarından itibaren ve bilhassa II. Abdülhamid devrinde ve sonrasında, rüyalar en azından imparatorluk yönetimi nezdinde eski önemlerini, dolayısıyla sahipleri için bir menfaat kapısı olma vasıflarını yitirmişlerdir. Bu nedenle rüya sahipleri, önceki devirlerin ilgi ve ciddiyetini imparatorluk idaresi nezdinde yeniden uyandırabilmek amacıyla rüyaları daha gizemli kılmak ve bir hediye ile birlikte sunmak gibi farklı stratejiler denemişlerdir. Ancak rüyaların gözden düşüşünün önüne geçemedikleri gibi bir soruşturmaya konu olmaktan da çok defa kurtulamamışlardır. Rüyaların artık birer soruşturmaya konu olmalarını doğuran sürecinse, imparatorluğun içinde bulunduğu olumsuzlukların yanında, yöneticilerin kişilik ve inanç özelliklerinden kaynaklanmış olabileceği sanılmaktadır. Zaten çalışma içerisinde de dikkat çekildiği üzere, bazı soruşturmanın neticeleri Sultanların ve çevrelerindeki yöneticilerin öyle davranmakta haklı olduklarını ispatlamıştır. Bu münasebetle Osmanlı İmparatorluğu'nda rüya ekseninde ilerleyen sürecin “rüyadan rüyaya” şeklinde tesmiye olunmasında herhangi bir mahzur görülmemiştir.

KAYNAKÇA

I-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Vesikaları*

- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi**
Defterleri (TS.MA.d): 5748.
Cevdet Askeriye (C.AS): 501/20932.
Cevdet Dahiliye (C.DH): 142/7081.
Cevdet Maliye (C.ML): 401/16469;
533/21825; 720/29472.
Hatt-ı Hümayûnlar: 244/13734;
651/31803; 1397/56044; 1397/56047;
1398/56200.
Hususî İradeler (İ.HUS): 176/25.
Sadaret Bulgaristan Evrakı
(A.MTZ. (04): 41/17.
Sadaret Mektubî Kalemi Belgeleri
(A.MKT): 104/137; 154/94.
Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i
Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler
(A.MKT.MVL): 133/69.
Babiâli Evrak Odası (Arşivi)
Belgeleri (BEO):1254/94009;
3574/267989.
Dahiliye Nezareti Hukuk Kısmı
Belgeleri (DH.H): 35/56.
Dahiliye Nezareti Kısım-ı Adli
Kalemi (DH. EUM.KADL): 8/46.
Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
(DH.MKT): 2830/63.
Hariciye Nezareti Tercüme Odası
(HR. TO): 404/28.
Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
(MF.MKT): 99/75.
Yıldız Esas Ve Sadrazam Kâmil
Paşa (Y.EE): 57/19.
Yıldız Meşihat Dairesi Maruzatı
(Y.PRK.MŞ): 7/58; 8/35.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
(Y.Mtv): 105/31.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal
Ve Journaller (Y.PRK.AZJ): 1/91; 2/57;
12/63; 19/80; 27/75; 31/57.

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye
Nezareti Maruzâtı (Y.PRK.HR):
34/90.

Yıldız Perakende Evrakı
Şehremaneti Maruzâtı (Y.PRK.ŞH):
12/9.

Yıldız Perakende Evrakı Umum
Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM):
27/107; 76/55.

Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye
Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri
(Y.PRK.ZB): 7/4.

II-Basılı Kaynaklar

Âşıkpaşaoğlu Tarihi (1985). Haz. A.Nihal
Atsız, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.

Avcı, H. E. (2012). “Dış Destekli
Uluslararası Terör Örgütü Örneği:
Daşnaksutyun Ve Faaliyetleri (1890-
1922)”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm*
Dergisi, C. 3, S.1, 89-101.

Baskıcı, M. (2002). “Osmanlı
Anadolusunda Sigorta Piyasası (1860–
1918)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal*
Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 57, S.4,
Ankara, 1-33.

Çetin, H. (2012). “Osmanlı Saltanat
Rüyaları ve Tarihî Bağlam”, *Tarih*
İncelemeleri Dergisi, C.XXVII, S. 1, 37-
68.

Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe*
Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın
Kitabevi.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi (2011). 1-6.
Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel

*Vesikalalar “Fon Adı, Dosya/Gömlek Numarası,
Hicrî-Rumî/Miladî Tarih” şeklinde gösterilmiş,
ayrıca tam künyeleri metin içerisinde verildiğinden
burada sadece dosya ve gömlek numaraları
gösterilmiştir.

Dağlı-Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun,
İbrahim Sezgin, İstanbul: YKY.

Gündüz, İ. (1989). *Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri*, İstanbul: Seha Neşriyat.

İpşirli, M. (1994). “Duâgû”, *TDV.İA*, C. IX, İstanbul, 541-542.

Kılıç, R. (2005). *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul: Kitapyayınevi.

Mercan, M. (2009). “Sultan Abdülmecid’in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, S. 1, 81-100.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah (1995). *Camiü'd-Düvel (Osmanlı Tarihi, 1299-1481)*, Yay. Ahmet Ağırakça, İstanbul: İnsan Yay.

Naîmâ Mustafa Efendi (1281), *Târih-i Na’îmâ (Ravzatü’l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri’l-Hâfikayn)*, C.II, İstanbul.

Sakaoğlu, N. (1998). *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Tabbara, A. A. (1981). “Hz. İbrahim”, Çev. Mehmet Aydın, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.24, S.1, Ankara, 547-582.

Topbaş, O. N. (1999). *Âbide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, İstanbul: Erkam Yay.

Yıldırım, T. ve Öztürkçü, İ. *Osmanlı Padişahlarının Manevi Dünyası*, İstanbul: Yağmur Yay.

